

Albert Camus

**L'HOME
REVOLTAT**



Isrd

VERGARA

Títol original
L'HOMME RÉVOLTE

© Éditions Gallimard 1951

Dipòsit legal: B. 17.834 - 1966
Núm. Reg. 2.958 - 64

© VERGARA, S. A., 1966

ARIEL, S. A. - AVDA. JOSÉ ANTONIO, 108 - ESPLUGUES DE LLOBREGAT (BARCELONA)

PRÒLEG

No era precisament Sísif —i menys encara si calia imaginar Sísif “feliç”— un mite que pogués inscriure en el seu sentit les exigències profundes, o més específiques, de la nostra època. Sens dubte, Albert Camus no tardà a adonar-se'n. Un cop repensada, la figura d'aquell personatge patètic, atrafegat en l'etern i inútil transport d'una roca penal, degué semblar-li insuficient com a símbol. Insuficient, no pas invàlid. Ningú no en negaria la validesa, ben mirat, ja que, amb un simple abast especulatiu, no més volia significar una forma o altra de coratjosa acceptació de l'“absurd”. De fet, el primer propòsit de Camus no hi anava molt més enllà. Però no n'hi havia prou, amb això. És evident que Camus tampoc no hauria sabut limitar-s'hi. Ni li ho hagueren permès les circumstàncies. Les circumstàncies —i ell s'hi engatjava— tendien a gravitar damunt problemes de complexió distinta. Era l'endemà de la Resistència i de la relativa victòria sobre el feixisme internacional, i pertot arreu d'Europa on la guerra podia cicatritzar-se reprenien les “altres” grans lluites pendents. Les masses encara no havien perdut l'esperança revolucionària, ni els intellectuals se'n desentenien. La paraula i la idea de “revolta” hi recuperaren una certa voga. Albert Camus no escapà a la suggestió. L'home revoltat apareix en 1951, però alguns dels seus passatges clau daten del 1945.

D'entrada, Camus tracta de fer-nos veure la "revolta" —tota revolta— inserida en l'esquema conceptual de l'"absurd", tal com aquest ve exposat en El mite de Sísif. Ho aconsegueix a força de subtileses i d'alguna fàcil marrada històrica. De tota manera, el plantejament és honrat i segur: el trobem, exprés, en les pàgines de meditació sobre el crim, sobre l'"assassinat lògic", que encapçalen L'home revoltat. Els dos llibres tenen un punt de partida similar, gairebé homòleg, en aparença. En El mite de Sísif era el suïcidi, i en L'home revoltat serà l'assassinat: en tots dos casos, doncs, i per començar, hi ha proposada una decisió radical respecte a la vida humana, pròpia o aliena. I, segons Camus —recordem-ho—, aquesta "vida humana" ha esdevingut l'únic valor ferm, indiscutit, per a l'"home absurd". Al refus del suïcidi correspon el refus de l'assassinat. No tot és lícit, encara que no hi hagi Déu: no ens és lícit de matar. Això, d'una banda. I de l'altra, la "revolta". La revolta seria el gest que exorcitza l'absurd, que restaura la justícia frustrada, que allibera l'home i l'ajuda a accomplir-se. Camus en proclama la noblesa i la dignitat. Tanmateix, la paradoxa salta a la vista: la revolta es presenta sempre, o poc se'n falta, com a inseparable del crim. En principi, aquest és el tema de L'home revoltat.

La primera revolta coincideix amb el primer crim: ens ho diu la història de Caïn. Camus l'evoca. Però, sobretot, tenim la notícia immediata d'unes altres històries, més verificables, en les quals la quasi-equació entre revolta i crim adquireix arestes monstruoses. El nostre temps n'està ple. L'home mata i tortura l'home, sistemàticament i glacial, en nom de la "revolta" i justificant-se en ella o amb ella. L'assassí s'ha convertit en jutge i té la consciència tranquil·la: mai no li manca una doctrina, una filosofia, que doni al seu homicidi l'excusa de la necessitat. En L'home revoltat, Albert Camus intentarà

"comprendre" per què és així, i com. Tota l'energia positiva de la revolta queda compromesa —i contradita— per la sang de les víctimes. La pena de mort i el terrorisme, i els seus derivatius menors, policíacs i insurreccionals, servícies autoritzats pels codis o per l'ansia de llibertat, són instruments de "revolta", i ben sovint d'autèntica revolta. El projecte de Camus seria d'esbrinar si això és intrínsecament inevitable o si, al contrari, admet esmena. Per endavant, ell creu en l'esmena: que la revolta —l'"home revoltat"— consentirà a examinar-se, i aprendrà a se conduïre. Potser no podrà haver-hi revoltes "innocents"; però almenys arribaríem a contenir-les, o a contenir-nos, dins els termes d'una "culpabilitat raonable".

En el fons, el llibre ja s'aplica a encetar l'"examen" alludit: una mena d'autoexamen que Camus emprèn pel seu compte, assumint provisionalment tota una tradició de revolta. Els episodis més brillants i més vigorosos —a nivell de les ideologies i a nivell dels actes— que crispen el món occidental al llarg dels darrers dos segles hi queden catalogats, analitzats, criticats. Camus ho fa amb penetració de vegades, i amb enginy, si no amb exactitud, sempre. Alguns capítols de l'obra són ben illuminadors, petits estudis plens de remarques agudes i d'hipòtesis incitants, i en tots, pràcticament en tots, endevinem una franca voluntat d'entendre i d'explicar, al marge de perspectives massa apassionades. Amb independència del cos de doctrina, de la illació teòrica que l'autor procura establir-hi, tal o tal altre d'aquests assaigs diguem-ne monogràfics podran interessar-nos més: més que el conjunt i tot. En la lectura de L'home revoltat, correm el risc que el bosc no ens deixi veure els arbres... El repertori de referències que hi entren en joc és vast i complex: Sade i Nietzsche, Saint-Just i Lenin, Rimbaud i Dostoievski, Kaliaiev i Hitler, Stirner i Marx, Hegel i Lautréamont, i encara "etcètera". No hi són totes les revol-

tes mereixedores de ser consignades, però Déu n'hi do. Estant o no d'acord amb les conclusions de Camus, val la pena de parar l'orella.

La llista de les "revoltes" seleccionades no podia començar amb la "revolta metafísica": la revolta contra Déu. Ben mirat, és la "primera" revolta, la de Caïn, i la més reiterada a través dels temps. El mite de Sísif, per exemple, encara en constitueix un testimoniatge, tan vivaç com les blasfèmies de Sade, els exabruptes de Nietzsche o les cavillacions de l'Ivan Karamàzov dostoiévskià. Camus era, o es deia, ateu. El seu ateisme militant girava entorn de l'obsessió de Déu, i és per això que ha obtingut una audiència tan indulgent en els medis cristians. Al capdavall, els ateu "obsessos" —i Sade, Nietzsche i Ivan Karamàzov no en són excepcions— resulten una mena de creients al revés, nostàlgics o necessitats de Déu, i còmplices automàtics de l'Apologètica. En canvi, un Voltaire, posem per cas, tot i que era deïsta, no acaba de ser aprofitable per a la clientela religiosa. Sospiro que Camus "només" fou ateu per falta de fe, si puc dir-ho així. En realitat, el seu ateisme no té gens de consistència "teològica", i quan es manifesta en arguments i objeccions preveiem que qual-sevol vicari rural podria refutar-lo sense excessius maldecaps. A tot estirar, Camus deu haver-se mirat Déu sempre en funció de la xerrameca delirant de les novel·les de Dostoiévski. Però tant se val. Ell pertanyia a aquesta família de "revoltats".

Un més entre ells, els "examina" amb coneixement de causa. I també aspira que el seu "examen" de les altres revoltes, les polítiques i socials, semblés fet "des de dins". Albert Camus ha volgut definir la revolta en el marc d'unes implicacions col·lectives. No podia ser altrament. D'ençà de 1793, o d'abans, en el vocabulari de la gent, revolta és sinònim de revolució, i tot esclat rebel es fa sota el signe d'una repulsa reivindicadora de grup, de classe, de poble.

"Em revoltó, doncs som", escriu Camus. El salt del singular al plural seria inferible fins i tot de la revolta metafísica. L'home es descobreix solidari dels altres homes mitjançant la revolta. I potser sí que hi ha alguna cosa de veritat en això. Sigui com sigui, el procés de la definitiva humanització de l'home, encara en tràmit, es redueix, comptat i debatut, a una suma de revoltes, reeixides o no. La de l'esclau contra l'amo en seria el paradigma. Totes les opressions possibles hi queden desafiadés. Traduint-ho a plantejaments actuals, Camus es veia obligat a "examinar" la revolució proletària —més en concret, el marxisme—, única revolta a gran escala i amb perfil eficaç que, poc o molt, innerva la nostra societat. I s'hi aboca amb un rude acarrissament. L'operació és perpetrada "des de fora", en efecte. Al cap i a la fi, ell no se sentia "esclau".

L'home revoltat ben bé pot passar per un dels textos més escandalosos de la literatura antimarxista dels últims vint-i-cinc anys. Jo no diré que, d'alguna manera, no ho sigui. Però convindrà matisar una mica la qualificació. L'actitud de Camus envers el marxisme s'acosta bastant a la que adopta envers el cristianisme. Si en comptes de dir "antimarxista" poguéssim dir "amarxista" —calcant barroerament la construcció del mot "a-teu"—, l'epítet adequat fóra aquest: amarxista. Els marxistes de rigorosa observança rebutjaran el distíngu, i faran santament: "aquell qui no està amb mi està contra mi..." Camus no s'hauria acontentat d'acceptar, a l'estil d'algun altre asèptic liberal, que el marxisme és una part de la cultura europea com ho és l'arquitectura del Renaixement. Intel·lectual petit-burgès, escrupolós o incapaç, s'absté de prendre partit pels "esclaus" i per la doctrina que els orienta. Tanmateix, "home revoltat" com és, tampoc no se'n desinteressa. Entre línies de la seva condemna del marxisme, traspuja una vaga recança de comprovar que la

revolució, o la revolta, és embrutada o embrutida pels mateixos revolucionaris. El llibre va ser redactat quan Stalin regia la Unió Soviètica, i la imatge que de l'Estat socialista transcendia aleshores a l'Occident no era massa clara ni massa atractiva.

Després, les coses hauran pogut canviar: Khrútxov, XX Congrés del PCUS, "desgel". Però Albert Camus havia escrit *L'home revoltat* en un clima on la notícia dels camps de concentració, de les purgues, del frenesí policíac, del culte a la personalitat, de les planificacions babilòniques, tenia una ressonància sinistra. No ha d'estranyar-nos, per tant, que atribueixi a Marx i a Engels la "responsabilitat" de Stalin. Camus creu que Stalin era un marxista conseqüent: l'estalinisme estava implícit en *El Capital* i en l'*Anti-Dühring*. No discutirem ací si s'equivocava o no en l'apreciació. Tot amb tot, el seu error més pregon, determinant, era un altre. Camus jutja el marxisme —i no solament les realitzacions soviètiques— amb un criteri "ètic": comet la incongruència de retreure-li la manca d'unes premisses que Marx i Engels s'havien afanyat a no admetre. Els aspectes fonamentals del "socialisme científic" —els econòmics, en particular— són negligits o subestimats per Camus, amb un candor no gaire comprensible. I la mateixa "lluita de classes", pern de les concepcions marxistes, no la veu en la seva dimensió justa. No cal ser un expert en la matèria per a deduir-ho. L'antimarxisme de Camus —o l'amarxisme— és com el seu ateisme: ben frèvol, doctrinalment parlant. Un escolar leninista, simètric al vicari rural, el podria "refutar" sense acalorar-se.

Però, com sempre, no es tracta de "refutar" res. Albert Camus no passa de ser un "liberal" recalci-trant, i *L'home revoltat* recull i explana les seves conviccions bàsiques. Tot ben garbellat, aquestes conviccions s'identifiquen amb aquell remot i únic "valor" que Camus havia reconegut quan indagava la si-

tuació de l'"home absurd": la vida humana, el fet senzill de viure, la biològica realitat del nostre trànsit sobre la terra. El respecte a la vida de l'home, a cada vida d'home, demana correlativament una recusació absoluta de la violència. Fins i tot ens demana d'oposar-nos a la violència que es pretén legítima perquè abolirà les violències futures: el fi no justifica els mitjans. De més a més, ¿serà possible d'extirpar-la mai, la violència? Les reserves de Camus s'originen en aquestes preocupacions. Per aquí s'acosta perillosament als prejudicis de l'humanitarisme sentimental i als seus interdictes paralizadors. Només el priva de caure-hi l'altra constatació bàsica del llibre: que no hi ha revolta sense violència. La revolta és, sempre, "culpable": vulgui o no, té per arma el crim. I Camus no predica la renúncia a la revolta. No podria fer-ho. Però reclama un fre, o un remordiment, o una expiació, per a la violència que hagi de produir-se. La "culpabilitat" és segura: que sigui, si més no, "raonable".

L'home revoltat desemboca, malgrat tot, en un epíleg dissonant. Camus no va resistir la temptació de col·locar-hi la recepta de la seva panacea: és "el pensament de Migdia". El vell tòpic d'un Mediterrani equànime i passablement sensual es presta a moltes maniobres, i Camus hi perpetra la seva. Dins una banalitat difícil d'eludir, ben pròpia d'aquesta mena de fórmules, la del "pensament de Migdia" conserva allà en el fons una vibració commovedora, un no sé què d'enyorança extraviada, que mereix les millors deferències. Ofereix un ideal de felicitat mòdic i vulgar, provincià. És l'ideal d'un jove "peu negre" com els que circulen per les narracions camusianes: la platja sota el sol, la tarda de diumenge consumida en el cinema o en la fornicació, el treball plàcid, la rutina dòcil. No cal dir-ho: ell, Camus, havia esdevingut un écrivain parisenc com qualsevol altre, i els anys que va viure a Algèria no eren sinó un tèrbol

residu coagulat en la seva memòria. Però aquest residu l'allucinava. I, quan pensa en l'"home", no pensa en cap abstracció, ni exagera l'arquetipus: té present, més que res, aquells homes andònims, resignats, modestament hedonistes i escèptics, que constituïren el seu veïnat africà. Els grecs antics devien ser, si fa no fa, una gent del mateix estil...

Camus invoca els grecs, en parlar del "pensament de Migdia". Els grecs són una coartada tradicional, àuria i còmoda. ¿Valdran com a "remei", doncs? El Mediterrani sol provocar aquests miratges. Hi ha la llum exacerbada, la raó erigida en precepte o en hàbit, la mar estrictament balneària, l'àgora conversable, l'absència d'ambició, el plaer indiscriminat, etcètera. En tant que mòdul de vida, tot això serà poc sumptuós, però és efectiu i tolerable. Camus en diria felicitat. La paraula "felicitat", en francès, no fa vergonya de pronunciar: en el nostre lèxic, per contra, irradia un tuf trivial de "novella rosa" que no perdonem. Albert Camus se servia del francès, i per a ell, escriure bonheur o heureux resultava d'allò més natural. Més que més si hi combinava alguna menció de l'Hèllade fabulosa. El "pensament de Migdia" promet una felicitat mediocre: la menuda felicitat d'un "cada dia" tendre i alhora maquinal. A ella s'aferra Camus, i la defensa contra les pretensions de la revolució i les seves violències. La revolució és un combat que comença en nom d'un demà millor. La consecució del futur prodigiós santificaria el sacrifici del present: la revolta és la injustícia d'avui —el "crim"— preparatòria de la justícia de la setmana que ve. I això, Camus no ho accepta. S'estima més la petita bondat d'un "ara" qualsevol.

"Per una ciutat llunyana, de la qual no estic segur, no aniré a colpejar la cara dels meus germans", afirma un dels protagonistes d'Els justos. La frase és cent per cent camusiana: si no contra-revolucionària, antirevolucionària.

ria i al mateix temps amargament vexada per ser-ho. Camus navega en la perplexitat. Mai no aconseguí de superar l'abstrusa confusió en què es tancava. I s'hi tancava involuntàriament: "bastant" involuntàriament, si val l'expressió. Un sector de la intelligentsia europea de la postguerra, honest i desconcertat, va patir aquest mal en un grau enuïjós: dramàtic. L'estampa francesa va ser resumida per Simone de Beauvoir en Els mandarins, novella tan alligadora com capciosa, on Camus juga un paper curiós. La importància de L'home revoltat —un dels llibres més "representatius" del segle XX, i això ja ho podem certificar des d'aquest moment— radica en el fet de condensar les antinòmies i les contradiccions que dominaven els cercles culturals d'aleshores, al Vell Continent. Però l'episodi no està cancellat. El difunt Camus continua en vigor. Els seus neguits han perdut mordent i efervescència, però no pas virtualitats d'estímul. Val la pena d'encarar-se amb L'home revoltat amb aquesta expectativa. L'experiència —moral, intel·lectual— no ens defraudarà.

Joan FUSTER

S., març del 1966.